

Oriental Journal of Education

THE SYSTEM OF PEDAGOGICAL COOPERATION AMONG THE SUBJECTS OF THE PERSON-CENTERED EDUCATIONAL PROCESS IN “MEHRLI MAKTAB” SCHOOLS

Dildora Ziyadullayevna Tursunova

Independent Researcher

National Institute of Pedagogy of Education named after Qori Niyoziy

tursunovadildora377@gmail.com

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Hospital pedagogy, Mehrli Maktab, person-centered education, subject-subject relationships, pedagogical cooperation system, rehabilitation.

Received: 05.04.26

Accepted: 06.04.26

Published: 07.04.26

Abstract: The article examines the pedagogical and psychological foundations of the hospital education system through the example of "Mehrli Maktab" state educational institutions established for children undergoing long-term inpatient and outpatient treatment. It highlights the features of constructing a person-centered educational environment in hospital settings and outlines a quaternary model of integrative cooperation among the subjects of the educational process (the patient-student, hospital pedagogue, parent, and medical staff). The study substantiates the principles of transitioning from traditional imperative communication to flexible subject-subject relationships, emphasizing the psychotherapeutic efficacy of this system in reducing hospitalism and depression levels in children.

MEHRLI MAKTABLARDA SHAXSGA YO‘NALTIRILGAN TA‘LIM JARAYONI SUBYEKTLARINING PEDAGOGIK HAMKORLIGI TIZIMI

Dildora Ziyadullayevna Tursunova

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti

mustaqil izlanuvchisi

tursunovadildora377@gmail.com

Toshkent, O‘zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: Gospital pedagogika, Mehrli maktab, shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim, subyekt-subyekt munosabatlari, pedagogik hamkorlik tizimi, reabilitatsiya.

Annotatsiya: Maqolada uzoq muddatli statsionar va ambulator davolanishda bo‘lgan bolalar uchun tashkil etilgan “Mehrli maktab” davlat ta‘lim muassasalari misolida gospital ta‘lim tizimining pedagogik-psixologik asoslari

tadqiq etilgan. Shifoxona sharoitida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim muhitini barpo etish hamda ta'lim jarayoni subyektlari (bemor o'quvchi, gosptal pedagog, ota-ona va tibbiy xodimlar) o'rtasidagi to'rtlamchi integrativ hamkorlik modeli yoritib berilgan. Tadqiqot doirasida an'anaviy imperativ aloqadan moslanuvchan subyekt-subyekt munosabatlariga o'tish tamoyillari hamda ushbu tizimning bolalardagi gosptalizm va tushkunlik darajasini pasaytirishdagi psixoterapevtik samaradorligi asoslangan.

СИСТЕМА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА СУБЪЕКТОВ ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ШКОЛАХ «МЕХРЛИ МАКТАБ»

Дилдора Зиядуллаевна Турсунова

Независимый исследователь

Национального института педагогики воспитания имени Кори Ниёзи

tursunovadildora377@gmail.com

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Госпитальная педагогика, Мехрли мактаб, личностно-ориентированное обучение, субъект-субъектные отношения, система педагогического сотрудничества, реабилитация.

Аннотация: В статье исследованы педагогико-психологические основы системы госпитального образования на примере государственных образовательных учреждений «Мехрли мактаб», созданных для детей, находящихся на длительном стационарном и амбулаторном лечении. Освещены особенности построения личностно-ориентированной образовательной среды в условиях стационара, а также четырехуровневая модель интегративного взаимодействия субъектов образовательного процесса (больного учащегося, госпитального педагога, родителя и медицинского персонала). В рамках исследования обоснованы принципы перехода от традиционного императивного взаимодействия к гибким субъект-субъектным отношениям, а также психотерапевтическая эффективность данной системы в снижении уровня госпитализма и депрессии у детей.

Kirish. Uzoq muddatli statsionar va ambulator davolanishda bo'lgan o'sib kelayotgan yosh avlodning konstitutsiyaviy ta'lim olish huquqini to'laqonli ta'minlash bugungi kunda zamonaviy

gospital pedagogikaning eng ustuvor va dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Surunkali hamda og‘ir xastaliklarga chalingan bolalar shifoxonada uzoq vaqt qolib ketishlari natijasida o‘z tengdoshlaridan, an‘anaviy maktab muhitidan va uzluksiz o‘quv dasturlaridan butunlay uzilib qolish xavfi ostida yashaydilar. Bunday murakkab ijtimoiy-pedagogik inqiroz vaziyatida gospital pedagogika bolaning intellektual rivojlanishini to‘xtatib qo‘ymaslikka qaratilgan eng samarali va insonparvar pedagogik vosita sifatida maydonga chiqadi. Jahon amaliyoti va xalqaro miqyosda tan olingan gospital maktablar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, davolanish jarayoni bilan parallel ravishda olib boriladigan ta‘lim bolaning psixo-emotsional holatiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatib, uning reabilitatsiya va terapevtik sog‘ayish sur‘atlarini sezilarli darajada tezlashtiradi. Shu sababli, tibbiyot muassasalarida alohida ta‘lim ekotizimini yaratish nafaqat bilim berish, balki bolaning hayotga bo‘lgan ishonchini tiklash va tushkunlikni yengishida eng muhim ijtimoiy-gumanitar rol o‘ynaydi.

O‘zbekiston Respublikasida uzoq muddat davolanayotgan bolalarga uzluksiz va tizimli ravishda maktabgacha hamda umumiy o‘rta ta‘lim berish masalasi davlat siyosatining eng muhim yo‘nalishlaridan biriga aylandi va huquqiy jihatdan mustahkamlandi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 5-maydagi 234-son qarorining qabul qilinishi mamlakatimizda gospital pedagogika sohasi rivojida va bolalar huquqlarini ta‘minlashda yangi tarixiy burilish yasadi [1]. Mazkur tarixiy huquqiy hujjat asosida gematologiya, onkologiya va klinik immunologiya markazlarida davolanayotgan bemor bolalar uchun “Mehrli maktab” davlat ta‘lim muassasasi faoliyati mukammal tarzda yo‘lga qo‘yildi [1]. Ushbu innovatsion maktablarning respublikamizda tashkil etilishi nafaqat bolalarning huquqiy manfaatlarini himoya qiladi, balki ularni jamiyatdan ajralib qolmasliklarini kafolatlovchi yuksak ijtimoiy-pedagogik ahamiyatga egadir. Davlatimiz tomonidan yaratilgan ushbu tizim shifoxona devorlari orasida ham har bir bolaning yashirin qobiliyatini yuzaga chiqarish, dars va davolash muolajalarini o‘zaro uyg‘unlashtirish imkonini beradi. Mazkur jarayonda bolalarning salomatlik holatiga ko‘ra dars soatlari qisqartirilishi va moslanuvchan tartibda olib borilishi bolaning jismoniy imkoniyatlarini himoya qilishga xizmat qiladi [1].

Biroq, o‘ziga xos murakkab sharoitga ega bo‘lgan gospital muhitda an‘anaviy ta‘lim metodlari, qat’iy talablar va standart dars soatlari mutlaqo o‘z samarasini bermaydi va ishlamaydi. Shifoxonadagi ta‘lim muhitida talabani mavjud qoliplashgan tizimga moslashtirish emas, balki uning individual ehtiyojlari va joriy sog‘liq holatini hisobga olgan holda shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim tizimini qurish zarurati mavjud [2]. Tadqiqotchi olim S.X. Ro‘ziyevaning ilmiy asoslaganidek, shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim muhiti har bir ta‘lim oluvchining o‘ziga xos individual xususiyatlarini inobatga olgan holda uning shaxs sifatida kamolotga yetishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishni taqozo etadi [2]. Shu sababli, gospital maktablarda o‘quv jarayoni faqatgina subyektlararo (pedagog, shifokor, psiholog, otalovchi va bola) tizimli hamkorlik hamda o‘zaro ishonch asosiga qurilishi shart. Rossiyaning mashhur «УчимЗнаем» gospital pedagogika loyihasi doirasida ta‘kidlanganidek, og‘ir xastalikdagi bolalar

uchun xavfsiz, motivatsiyaga boy va «Заботливая школа» tamoyillariga asoslangan muhitni barpo etish bugungi kunning eng dolzarb muammosidir [9]. Mazkur muammoni tizimli hal etish uchun Mehrli maktablarda barcha ta'lim subyektlarining o'zaro integratsiyalashgan pedagogik hamkorlik modelini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish lozim.

Adabiyotlar tahlili. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyalarining vujudga kelishi va rivojlanishi bevosita dunyo va mahalliy pedagogika fanining insonparvarlik tamoyillari bilan bog'liqdir. Ushbu nazariyaning asoschilari bo'lgan K. Rojers, Sh. Amonashvili va I. Yakimanskaya kabi olimlarning tadqiqotlarida ta'lim jarayonining markaziga dars dasturi emas, balki bolaning ichki dunyosi, qobiliyati va erkinligi qo'yiladi. Mazkur yondashuv ta'lim oluvchining shaxsiy ehtiyojlari va hayotiy motivatsiyasidan kelib chiqqan holda darslarni individual trayektoriya bo'yicha loyihalashtirishni talab etadi [3]. O'zbekistonlik tadqiqotchilar ham o'z ilmiy ishlarida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tizimini zamonaviy pedagogikaning eng samarali mexanizmi sifatida asoslab berganlar [2]. Ayniqsa, bunday muhit o'quvchida doimiy ravishda "muvaffaqiyat hissi"ni uyg'otish va majburlash ko'rinishidagi an'anaviy metodlardan voz kechish orqali shakllantiriladi [2]. Shu sababli, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi shifoxona sharoitida o'zining moslanuvchanligi va insonparvarligi tufayli eng mos keladigan pedagogik metodologiya bo'lib xizmat qiladi.

Gospital pedagogika yo'nalishida subyektlararo munosabatlarni to'g'ri qurish va shifoxonadagi bolalarni o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari milliy va xalqaro olimlar, jumladan, D.A. Madjidova kabi mutaxassislar tomonidan keng tadqiq etilgan. Gospital sharoitda faoliyat olib boruvchi pedagog oddiy o'qituvchi bo'lib qolmasdan, balki Yevropa gospital pedagoglari assotsiatsiyasi (HOPE) standartlarida belgilanganidek, bolaning maxsus ehtiyojlarini hisobga oluvchi professional mutaxassis bo'lishi lozim [4]. Buyuk Britaniyaning Chelsea Children's Hospital School (CCHS) tajribasi shuni ko'rsatadiki, statsionar sharoitdagi ta'lim faqatgina bilim berish emas, balki bolalarning ruhiy salomatligini qo'llab-quvvatlash bilan uyg'un bo'lishi shart [5]. AQSHning The Children's Hospital of Philadelphia (CHOP) maktablari [6] hamda Rossiyaning «УчимЗнаем» gospital pedagogika loyihasi tajribasida esa ta'lim jarayoni shifokorlar, pedagoglar va oilaning multidissiplinar hamkorligi hamda bolani kasallik hissidan uzoqlashtiruvchi alohida "G'amxo'r maktab" muhitini yaratish g'oyasiga tayanadi [9].

Tadqiqot metodologiyasi. Gospital ta'lim sharoitida shaxsga yo'naltirilgan o'quv jarayonini samarali tashkil etish to'g'ridan-to'g'ri barcha ishtirokchilarning o'zaro integratsiyalashgan tizimli faoliyatiga bog'liqdir. Ushbu tadqiqot doirasida taklif etilayotgan "Pedagogik hamkorlik tizimi" modeli gospital muhitning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda dinamik va moslanuvchan tuzilmaga ega. Mazkur ekotizim an'anaviy ta'limdagi kabi faqat ikki tomonlama munosabat bilan cheklanib qolmay, o'zaro chambarchas bog'langan to'rtta asosiy halqadan iborat subyektlarni birlashtiradi. Har bir halqa o'quv jarayonining uzluksizligini, bolaning ruhiy xotirjamligini va

davolanish muolajalarining muvaffaqiyatini ta'minlashda strategik ahamiyatga ega bo'lgan o'ziga xos funksional vazifalarni amalga oshiradi.

Ushbu to'rtlamchi modelning markazida, birinchi navbatda, bemor o'quvchi turadi; u passiv tinglovchi yoki shunchaki bilim oluvchi obyekt emas, balki o'z ehtiyojlari, jismoniy holati va kayfiyatidan kelib chiqib dars jarayonini bevosita yo'naltiruvchi eng faol subyektdir. Ikkinchi muhim halqa hisoblangan hospital pedagog esa bu jarayonda klassik ma'ruzachi roldan voz kechib, fasilitator (yordamchi) va psixologik tayanch vazifasini bajaradi hamda dars ssenariysini bolaning emotsional to'liqlariga moslashtirib, unda ichki motivatsiya uyg'otadi. Uchinchi halqa — ota-ona ta'lim va psixologik reabilitatsiya jarayonining eng mustahkam ko'prigi bo'lib, bolaning shifoxonadagi ijtimoiy izolyatsiyasini yengishiga hamda begona muhitga moslashishiga ko'maklashadi. Tizimning o'ziga xos spetsifik subyekti bo'lgan to'rtinchi halqa — tibbiy xodimlar (shifokor va hamshiralar) esa davolash va o'qitish vaqtini o'zaro muvofiqlashtiruvchi, bolaning joriy jismoniy chidamlilik darajasini belgilab beruvchi va pedagogik yuklamani nazorat qiluvchi muhim kuch hisoblanadi.

"Mehrlil maktab" muhitida shaxsga yo'naltirilgan ta'limning eng bosh mezoni va ma'naviy poydevori — hamkorlik pedagogikasi tamoyilidir. An'anaviy ta'lim tizimidagi aloqa ko'pincha imperativ, ya'ni bir tomonlama yo'naltirilgan buyruq va talab ko'rinishida namoyon bo'lsa, hospital sharoitda bunday uslub mutlaqo rad etiladi. Hospital aloqa o'zining mohiyatiga ko'ra to'liq integrativ hamkorlikka asoslangan ko'p tomonlama subyekt-subyekt munosabatlari tizimidir. Bunday o'zaro teng huquqli dialogik aloqa har bir bolaning o'zini xavfsiz his qilishiga, tibbiy muolajalardan qo'rqqanligiga va ta'lim olish jarayonini hayotning oddiy, qiziqarli hamda baxtli qismi sifatida qabul qilishiga zamin yaratadi.

Natijalar va muhokama. Shaxsga yo'naltirilgan ko'p tomonlama hamkorlik tizimining "Mehrlil maktab"lar amaliyotiga joriy etilishi, birinchi navbatda, bolaning psixo-emotsional holatida tub burilish yasaydi va shifoxona muhitidagi umumiy tushkunlik darajasini keskin pasaytiradi. Og'ir tashxis va uzoq davom etadigan tibbiy muolajalar sababli bemor bolalarda tez-tez kuzatiladigan hospitalizm sindromi, kuchli stress, qo'rquv hamda depressiya holatlari integrativ pedagogik aloqa ta'sirida o'z o'rnini ijobiy hissiyotlarga bo'shatib beradi. O'qituvchi, ota-ona va shifokorning o'zaro muvofiqlashgan harakati tufayli bola shifoxonani faqatgina og'riqli muolajalar maskani emas, balki qiziqarli muloqot va ijtimoiy faollik makoni sifatida qabul qila boshlaydi. Bunday muhitda tashkil etilgan darslar bolani kasallik haqidagi doimiy o'ylardan chalg'itib, uning yosh xususiyatlariga mos normal hayot maromini qayta tiklaydi hamda ruhiy zo'riqlashlarni bartaraf etadi.

Pedagogik hamkorlik to'g'ri va tizimli yo'lga qo'yilganda, "klinik o'qish" jarayoni o'zining yuksak psixoterapevtik effekti bilan bolaning kelajakka hamda hayotga bo'lgan umidini, yashashga bo'lgan motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi. Eng muhimi, shaxsga yo'naltirilgan moslanuvchan o'quv yuklamalari tufayli bolaning maktab dasturlarini o'zlashtirishi uning somatik (jismoniy) holatiga

hech qanday salbiy ta'sir ko'rsatmaydi, aksincha, umumiy tibbiy rehabilitatsiya va sog'ayish sur'atlarini ilgarilatadi. Shifokor nazorati ostida belgilangan dars soatlari va hospital pedagogning ota-ona bilan hamnafaslikdagi fozil yondashuvi bolada "men kasal emasman, men ham tengdoshlarimdek o'quvchiman" degan ishonchni uyg'otadi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, subyektlararo integratsiyaga asoslangan ta'lim modeli shifoxonadagi bolaning ham ma'naviy-intellektual o'sishini, ham jismoniy jihatdan tezroq tiklanishini kafolatlovchi eng maqbul pedagogik tizimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Gematologiya, onkologiya, klinik immunologiya, boshqa statsionar va uzoq muddatli ambulator davolanishda bo'lgan bolalar uchun maktabgacha ta'lim va tarbiya hamda umumiy o'rta ta'lim berish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2022-yil

5-maydagi 234-son qarori.

2.Ro'ziyeva S.X. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim muhitining nazariy-metodik asoslari // Образование и инновационные исследования (Education and innovative research). – 2024. – № 2. – B. 215-219.

3.Sherov D. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarining ilmiy-nazariy asosi // Academic Research in Educational Sciences. – 2021. – Volume 2, Issue 4. – B. 2052-2054.

4.Hospital Organisation of Pedagogues in Europe (HOPE). European Association for Hospital Pedagogy: Standards and European Charters for Children in Hospital. – URL: <https://www.hospitalteachers.eu/>

5.Chelsea Children's Hospital School (CCHS). Educational Continuity and Mental Health Support for Inpatients. London, UK. – URL: <https://cchs.org.uk/>

6.The Children's Hospital of Philadelphia (CHOP). Hospital School Program: Educational Services for Inpatient Children. Pennsylvania, USA. – URL: <https://www.chop.edu/services/hospital-school-program>

7.Great Ormond Street Hospital School (GOSH). Special Educational Needs and Continuity of Education in Medical Settings. London, UK. – URL: <https://www.goshschool.org/>

8.UNC Children's Hospital School. Hospital Education Services and Family Support. North Carolina, USA. – URL: <https://www.uncchildrens.org/uncmc/unc-childrens/patients-family/support-services/hospital-school/>

9.Проект госпитальной педагогики «УчимЗнаем». Заботливая школа: Создание образовательной среды для детей, находящихся на длительном лечении. Москва, РФ. – URL: <https://caringschool.ru/>